SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚ

Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě

TEORETICKÁ BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Motiv cestování v současné polské fotografii na vybraných příkladech.

Opava 2015 Adrian Lach

SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚ

Filozoficko–přírodovědecká fakulta v Opavě

Institut tvůrčí fotografie

Adrian Lach

Obor: Tvůrčí fotografie

Motiv cestování v současné polské fotografii na vybraných příkladech.

Teoretická bakalářská práce

Slezská univerzita v Opavě

Opava 2015

Vedoucí práce:

odb. as. Mgr. Jiří Siostrzonek, Ph.D.

Abstrakt

Ve své práci jsem se soustředil na cestu a na to, jestli je to důležitý faktor determinující práci fotografa. Na základě polských projektů jsem rozlišil různé typy cest, které se vyskytují v polské současné fotografii. Prezentované projekty spadají do široce chápané dokumentární fotografie. Práce polských umělců jsou konfrontovány s projekty zahraničních autorů kvůli srovnání a širšímu pohledu na mnou řešené otázky.

Klíčová slova

cestovní, typ cesty, polské fotografové

Abstract

In my work I focused on travel and whether it is an important determinant of the work of the photographer. On the basis of Polish projects, I distinguished between different types of travel present in Polish contemporary photography. The presented projects are widely understood documentary photography. Works by Polish artists are juxtaposed with projects foreign authors to compare and broader view on the issue raised by me.

Key Words

travel, the type of trip, Polish photographers

PODĚKOVÁNI

Děkuji panu Mgr. Jiřímu Siostrzonkovi, Ph.D. za jasné a cenné připomínky a podporu a oponentu práce doc. Mgr. Václavu Podestátovi za přečtení a stanovisko k tomuto textu.

Za pomoc a inspiraci velmi děkuji všem pedagogům Institutu tvůrčí fotografie a také mým kamarádkám a kamarádům zvláště Tomášu Wiechovi. Prohlašuji, že jsem práci vykonal samostatně a použil pouze citované zdroje.

Souhlasím, aby tato práce byla zveřejněna zařazením do Univerzitní knihovny Slezské univerzity v Opavěa knihovny Uměleckoprůmyslového muzea v Praze a na internetové stránky Institutu tvůrčí fotografie FPF SU v Opavě.

Opava, 2015 Adrian Lach

SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚ
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě
Akademický rok: **2013/2014**

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení:	**Adrian LACH**
Osobní číslo:	**F100777**
Studijní program:	**B8204 Filmové, televizní a fotografické umění a nová média**
Studijní obory:	**Tvůrčí fotografie**
	Tvůrčí fotografie
Název tématu:	**T: Motiv cestování v současné polské fotografii na vybraných příkladech.**
Téma anglicky:	**T: Journey in contemporary Polish photography on selected examples.**
Zadávající ústav:	**Institut tvůrčí fotografie**

Zásady pro vypracování:

Tématem mojí práce bude motiv cestování v současné polské fotografii. Na vybraných příkladech dudou popsané a analyzované jeho různé obměny.

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

Rosenblum, Naomi: Historia fotografii światowej. Wydawnictwo Baturo, Bielsko-Biaźa 2005.
Światźo obrazu. Uwagi o fotografii, Warszawa, Wydawnictwo Aletheia 2008.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Jiří SIOSTRZONEK, Ph.D.**
Institut tvůrčí fotografie

Datum zadání bakalářské práce: **13. ledna 2014**
Termín odevzdání bakalářské práce: **4. května 2015**

Prof. PhDr. Vladimír BIRGUS
vedoucí ústavu

V Opavě 8. prosince 2013

Obsah

Úvod....9
1. Cesta jako život....12
1.1. Josef Koudelka....12
1.2 Bart Pogoda....14
1.3. Porovnání: Koudelka a Pogoda....16
2. Projekt soustředěný na cesty....18
2.1 Mike Brodie....18
2.2. Rafał Milach....19
2.3. Porovnání: Brodie a Milach....20
3. Cesta v hranicích jednoho státu....22
3.1 Rober Frank....22
3.2 Tomasz Wiech....23
3.3. Porovnání: Frank a Wiech....24
4. Lokální cesta....26
4.1 Alec Soth....26
4.2 Wojciech Sternak....26
4.3. Porovnání: Soth a Sternak....27
5.Turistika jako cesta....30
5.1. Martin Parr....30
5.2. Przemysław Krzakiewicz....30
5.3. Porovnání: Parr a Krzakiewicz....31
5.Duševní cesta....33
5.1 Paul Fusco....33
5.2 Renata Dąbrowska....33
5.3. Porovnání: Fusco a Dąbrowska....34
6.Cesta na příkladu válečného fotografa Krzysztof Miller....36
7.Cesta představená s pomocí portrétů potkaných lidí....38
7.1 Richard Avedon....38
7.2. Adam Pańczuk....39
7.3. Porovnání: Avedon a Pańczuk....40
8. Cesta do minulosti....42
8.1. Chriastian Patterson....42
8.2.Marcin Grabowiecki....42
8.3. Porovnání: Patterson a Grabowiecki....43
9.Cesta bez cesty....45
9.1. Doug Rickard....45
9.2. Bogusław Madej....45
9.3. Porovnání: Rickard a Madej....46
Závěr....48
Literatura....50
Publikace:....50
Internetové stránky:....50
Jmenný rejstřík....51

Cesta je život

Jack Kerouac

Úvod

Cesta je pro každého něco jiného, bere na sebe různé podoby, umožňuje nám podívat se na náš běžný život z jiné perspektivy. Mění náš úhel pohledu.

Co je to cesta? Kvůli systematizaci uvádím definici Jamese Clifforda "používám termín cesta (travel) jako definici různých méně nebo více dobrovolných postupů opuštění „domova“ z důvodu vypravení se na nějaké „jiné místo“".[1]

Pokud vycházíme z tohoto předpokladu, můžeme rozlišit typy cesty soustředící se na vytyčený cíl, např. když je cílem např.: duševní očista, navštívení kultovního místa jedná se o pouť; pokud je cílem nalezení nového domova, je to migrace (migrace mohou být vyvolány živelnými pohromami, mohou mít politické nebo výdělečné důvody); poznávání nových kultur, odpočinek - mluvíme o turistice; bez konkrétního cíle - je to tuláctví.

V době internetu se silně zformovaly duševní cesty, usnadnil nám "precesty" tedy poznávání míst, na které se chceme vydat, jakýmkoliv dostupným způsobem. Kromě průvodců, fotografií a videí můžeme cestovat s pomocí k tomu určených speciálních aplikací, jako je např. Google Street View.

Literaturou a uměním se motiv cesty vine už od starověku, jednou z nejznámějších výprav je ta Odysseova v Homérově Odyssei, popsaná jako metafora života a sebepoznání, v romantismu se tento motiv velmi často využíval k popsání problému sebenalezení hrdinů literárních a malířských děl ve světě. Hledání smyslu života a toulání se světem se stává základem takových děl, jako jsou Faust J. W: Goethe a obraz „The Wanderer above the Mists” Davida Caspara Friedricha. V současnosti je toto téma vytěženo ve všech možných médiích, vznikl termín „roadmovie“, jehož děj se točí kolem cesty.

1 PODEMSKI, Krzysztof, *Socjologia podróży*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2005, s.7, ISBN 83-232-1507-3

Tato práce si klade za cíl rozlišení typů cesty v kontextu fotografie. Důležitým faktorem v tvůrčím procesu je cesta. Toto téma jsem si zvolil, abych citlivě analyzoval přístup fotografů během jejich cest.

Za účelem rozšíření analýzy tématu jsem se rozhodl porovnat polské projekty s těmi tvořenými zahraničními autory. Každá kapitola se, skládá ze dvou podkapitol, jednou s analýzou zahraničního projektu a autora, druhou polského; třetí podkapitola přinese analýzu dříve uvedených projektů.

Obrázek 1: David Caspar Friedrich*, The Wanderer above the Mists, 1818*

1. Cesta jako život.

1.1. Josef Koudelka

Josef Koudelka se narodil 10. ledna 1938 na Moravě (Česká republika). V mládí začal fotografovat svou rodinu aparátem formátu 6x6. Fascinovalo ho létání, ale protože nepocházel ze zámožné rodiny a bydlel na malé vesnici, jednalo se o těžko realizovatelný sen. Svou touhu se mu povedlo naplnit v roce 1961, kdy zakončil České vysoké učení technické v Praze jako letecký technik a od tohoto roku až do roku 1967 pracoval jako letecký mechanik v Praze a Bratislavě. V stejném roce se také konala jeho první výstava v divadle Semafor v Praze, kde poznal Annu Fárovou, důležitou postavu československé fotografie, která se stala jeho přítelkyní a spolupracovnicí. Josef v pozdějších letech velmi často zdůrazňoval význam pomoci a hodnocení jím vyfotografovaných snímků Fárovou. Pracoval jako fotograf v divadle, kde se, jak vzpomíná, fotografování učil za těžkých podmínek. Zkušenosti získané během práce u divadla se mu hodily během fotografování cyklu Cikáni. Dva dny po příjezdu z Itálie, kde je vlastně fotografoval, ho známý informoval, že do Prahy vjela vojska Varšavské smlouvy. Koudelka dlouho nepřemýšlel, popadl fotoaparát a vyběhl z domu fotit. Nikdy dříve nefotografoval události, snímky pořizoval sám pro sebe, neplánoval je zveřejnit. Část z nich se mu ale podařilo propašovat na západ. Byly použity jako ilustrace k zprávě ohledně výročí vpádu vojsk. Fotografie oběhly celý svět, nebyly ale podepsány, místo Koudelkových iniciál pod ně editor umístil podpis P.P (Prag Photographer). Koudelka nepoužil své iniciály z obavy před represemi, které by mohly dopadnout na něj a jeho rodinu. Tyto události vedly k tomu, že se Koudelka rozhodl natrvalo odjet z Československa, a tak začalo jeho velké putování a život ve vyhnanství. Neodrazen životem v exilu putoval během jara a léta po západní Evropě a fotografoval přitom každodenní život v romských táborech, lidové a náboženské obřady. Nepříjemné zimní měsíce trávil v temnotě. Práce z tohoto období byly poprvé publikovány v roce 1988 v knize “Exiles” a

staly se základem pro výstavu.[2]

Exiles, fotografie v této knize pocházejí z Koudelkových téměř 20 let života v nucené emigraci. Úvod ke knize ve formě eseje napsal laureát Nobelovy ceny Czesław Miłosz. Snažil se v něm popsat s psychologickým přístupem, co to znamená být ve vyhnanství.“...Vyhnanství je zkouškou vnitřní svobody a tato svoboda je děsivá. Všechno závisí na vlastní odolnosti, které si většinou nejsme vědomi, a přece činíme rozhodnutí za předpokladu, že naše síly budou dostatečné. … Svoboda ve vyhnanství je tohoto vznešeného druhu, ačkoliv je vnucena okolnostmi a tedy zbavena patosu. Tato forma může odkrýt naše slabiny: vyhnanství tě může zničit, ale pokud tě nezničí, staneš se díky němu silnějším.”[3] Kniha nám poskytuje náhled do Koudelkova osobního života, zkušeností a problémů, na které narážel v běžném životě. Tuto knihu můžeme chápat jako svého druhu cestovní deník, je osobnější a o Koudelkovi nám toho řekne více než dříve kniha “Gypsis”, v níž k fotografiím přistupuje více antropologicky.[4]

Koudelkou vybírané objekty, které fotografuje, jsou v jistém slova smyslu také v exilu, vyhnanství, vyobcování; politickém nebo společenském. Snímky mluví o nemoci a osamění, ale na druhé straně o volnosti a svobodě. Často jsou velmi dynamické a plné dramatu, ale také přeplněné klidem a blažeností. V okamžiku, kdy končil projekt Exiles, už Koudelka bydlel v Paříži, kde začal tvořit především s pomocí panoramatického fotoaparátu s rozlehlým spektrem vidění, aby zachytil oblasti, které zdeformovaly doly, vytěžené, zruinované průmyslem, změněné časem a zničené konflikty. Soustředí se na vliv člověka na krajinu. [5]

Posledním takovýmto projektem je “Wall” realizovaný v rámci většího

2 O'HAGAN, Sean, *40 years on: the exile comes home to Prague*, https://www.theguardian.com/artanddesign/2008/aug/24/photography, 24.08.2008.

3 KOUDELKA, Joseph, *The exiles, Londyn: Thames & Hudson Ltd, 1988, s. ,*

4 HUNT, Bellamy, 2013, http://www.japancamerahunter.com/2013/05/jesses-book-review-exiles-by-josef-koudelka/, 08.05.2013

5 KIM, Eric, *10 Lessons Josef Koudelka Has Taught Me About Street Photography,* 2013, http://erickimphotography.com/blog/2013/03/28/10-lessons-josef-koudelka-has-taught-me-about-street-photography/, 28.03.2013

projektu “This is place”. Šlo o zobrazení situace na Západním břehu, který je kontaktní zónou dvou vzájemně válčících kultur: izraelské a palestinské. Po první návštěvě cítil, že situace, která tam probíhá, je jeho srdci blízká. Povedlo se mu vyjednat podmínky, které mu vyhovovaly, a mohl začít s realizací. Ve Wall” se Koudelka zaměřil na prostor kontaktu, během několika návštěv na Západním břehu cestoval podél zdi rozdělující tyto dva národy.
V důsledku této cesty vznikl hluboce působící materiál o netoleranci a problémech v komunikaci. Fotografie zobrazují vliv velké oddělující zdi na krajinu. Budovy zničené do základů, zanedbané čtvrti a prázdné ulice. [6]

Přestože letos dosáhl 78 let, neustále cestuje a fotografuje.

1.2 Bart Pogoda

Bart Pogoda se narodil v roce 1976 v Polsku. Absolvoval Institut tvůrčí fotografie v Opavě. Autor prvního fotoblogu v Polsku získal v roce 2009 “speciální ocenění” v soutěži “Polský blog roku 2009”. V současnosti se živí fotografováním a natáčením filmů o módě.

Dobrodružství Bartkova objevování světa začalo v polovině 90. Let, kdy se jako náctiletý s batohem vydal toulat po Evropě. Na začátku cestoval bez peněz, bez plánu, bez možností. Představivost mu dovolovala dorazit autostopem nejdále do Turecka nebo na Gibraltar. „Lituji mnoha nedokončených cest. Kdybych měl více sebezapření a odvahy, jistě by byly moje zkušenosti větší”[7] – vzpomíná. Později přišly prázdniny „u dřezu“ v USA. Tam se rozhodl pro výpravu po jihu Mexika, do Guatemaly. Zamýšlel se také podívat do Indie, Jižní Ameriky a do Afriky. Nejraději se ale v myšlenkách vrací k měsíční cestě po

6 *This Place: WALL*, http://www.this-place.org/photographers/joseph-koudelka/
7 *ŚWIĄTECKA, Olga, Bartek Pogoda,* http://www.kawamagazyn.pl/bartek-pogoda/, 09.2010

Číně. Trasu totiž zdolával v extrémních podmínkách na tříkolém tuk-tuku. S časem nabral jeho životní styl formu povolání. Dnes nemají cestování, práce a soukromí časové hranice. Není schopen je od sebe oddělit. Změnil se jeho přístup k cestám. Vyrostl, dospěl, má více závazků. Kdysi si kupoval jednosměrnou jízdenku. Dnes se jeho život změnil, cestuje se svou ženou Silvií, která je také fotografka, a s jejich synem.[8]

Tématem Pogodových fotografií je vše, co ho během cest obklopuje, pokud nemá konkrétní zakázku a fotografuje jen sám pro sebe, postupuje podle svého výroku "Nedělám jiné snímky, než momentky ze života."[9] K dnešnímu dni navštívil více než 80 zemí. Být na cestě je jeho cíl. Během prvních výprav psal, přemýšlel, následně to, co napsal, umístil na blog. S postupem času začal texty doplňovat fotografiemi vzniklými v souvislosti s daným vyprávěním. Na konec se fotografie a videa staly nejdůležitějšími součástmi popisu jeho cest, toho, co prožíval, co viděl, koho potkal. Jeho snímky a k nim dodávané popisky umožňují lepší poznání daných míst čtenáři. Způsob a jazyk, kterými je představuje, je srozumitelný a jasný, a jakoby mimochodem obsahují mnoho pro Barta charakteristických stylistických prvků. Po několik let se drží podobného způsobu digitálního zpracování, díky čemuž fotografie získaly neopakovatelný charakter, vytvořil svůj vlastní styl snímků. Jeho uměleckou tvorbu přijímáme prizmatem celého blogu, na němž vznikají zápisy o jednotlivých místech. Stává se, že Bart unesený zemí nebo regionem na mapě světa se na jedno místo vypraví několikrát a tento přístup pak uzavře ve formě projektů nazvaných podle míst, jichž se dotkly. Na základě projektu „Japonsko" můžeme říci, že své příběhy konstruuje především na široce chápaných fotografiích krajiny, často naprosto bez lidí. Snímky panenské přírodní krajiny vedle snímků architektury typické pro jejich kulturu. Druhou důležitou součástí fotografií zařazených do těchto "projektů" jsou portréty lidí, které na cestě potkal, nezřídka pořizované na místech života a činnosti těchto osob. Vždy nám ale velmi mnoho vyprávějí o obyvatelích daných

8 MAZUR, Adam, *Decydujący moment*, Kraków: Wydawnictwo Karakter, 2012, s.234, ISBN 978-83-62376-20-9

9 http://bartpogoda.net/2011/06/10/tale/, 10.06.2011

oblastí a jejich životním stylu.[10]

1.3. Porovnání: Koudelka a Pogoda

Oba tráví svůj život cestováním, začali s tím různě, velkým význam na tom měla doba, v které trávili své mládí. Koudelka v těžkých dobách komunismu, Pogodova mladá léta připadla na dobu transformace v Polsku. Koudelkovo toulání začalo nuceným opuštěním své země z politických důvodů. Tato historie jistě také zanechala svou stopu a jeho tématem se stalo bloudění. Už dříve fotografoval kočovný způsob života Romů, nyní se sám stal věčně na cestě.

Pogoda oproti tomu četl knihy o vzdálených místech, sledoval americké firmy, které už nepodléhaly cenzuře, snil o tom, že uvidí celý širý svět za polskými hranicemi. Jak jen mohl, začal cestovat na vlastní pěst. Na jeho fotografiích vidíme nadšení z každého nově navštíveného místa, z nově potkaných lidí. Jeho snímky jsou obvykle dobrou „reklamou“ míst, které navštěvuje a ukazuje velmi barvitým způsobem.

“Co hledáš, když jsi na cestě? Chceš najít sebe sama nebo také hledáš jiné? Samota má své plusy, ale bez jiných lidí příběh nevznikne. Pouze interakce má smysl... Mám rád samotu, pak si třídím myšlenky, plánuji, co dělat, jsem zaujatý sám sebou, ale zároveň někde hledám jiné lidi. ….Já jsem pochopil, že nemám cíl – cesta má smysl sama o sobě a basta.”[11]

10 ZIELIŃSKI, Maciej, 25.08.2013, http://digitalcamerapolska.pl/inspiracje/368-bart-pogoda-caly-czas-w-drodze, (03.02.2015)

11 http://bartpogoda.net/2005/06/30/akan/, 30.06.2005

Obrázek 2: Joseph Koudelka, z knihy *Exiles*

Obrázek 3: Bart Pogoda*, Bouyancy test*

2. Projekt soustředěný na cesty.

2.1 Mike Brodie

Mike Brodie se narodil v roce 1985 v USA, ve státu Arizona. První kontakt s fotoaparátem měl v roce 2003, kdy mu kamarád daroval Polaroid sx-70. Záhy poté opustil Pensacole na Floridě, kde bydlel, a v 18 letech se vydal na cestu po USA. 10 let strávil ježděním autostopem a naskakováním na jedoucí vlaky, projel 45 států a celkem překonal více než 50 000 mil. Během jednoho rozhovoru řekl: "mám obsesi z jízdy vlakem". "Během tohoto toulání fotografoval, což mu umožnilo poznávat nové přátele a tvořit archiv své cesty.[12]

První dva roky fotografoval dříve zmíněným polaroidem, což mu přineslo přezdívku "The Polaroid Kidd", po dvou letech se přestaly vyrábět filmy, na které fotil, a tak se rozhodl přejít na formát 35mm nikon f3. Brodie dříve nejevil zájem stát se umělcem, také neměl fotografické vzdělání, vše se naučil během potloukání. Jako první byl v roce 2013 zveřejněn jeho projekt: "Period of Juvenile Prosperity", zahrnující fotografie z období 2006-2009, které už byly foceny na film 35mm, druhý projekt publikovaný na začátku tohoto roku pod názvem "Tones of Dirt and Bone" obsahuje polaroidové snímky pořízené v letech 2004-2006.[13]

Druhý projekt činí dojem prologu k pozdější sérii. Brodie ve svých fotografiích studuje portréty a krajiny, projevuje se jeho neomylné oko. Obrazy mají rituální kvalitu, do melancholie událostí, které dokumentují, vnášejí intenzitu. Zdají se být zhotovovány velmi rozvážně, s uměleckou poetikou. Osoby na jeho fotografiích se příliš neusmívají. Obvykle stojí před kamerou tak, jakoby stáli na střeše vagónu a pohlíželi k obzoru. Jeho snímky zachycují subkulturu americké mládeže, která má svobodu opustit rodný dům a cestovat, včetně cestování autostopem a vlaky. "Každý to dělá z jiného důvodu", řekl

12 JOHNSON, Elizabeth, *'Obsessed' with train riding*, 11.14.2012, http://cnnphotos.blogs.cnn.com/2012/11/14/obsessed-with-train-riding/, (04.04.2015)
13 BUTET-ROCH, Laurence, The Unseen Lives of Train Hoppers, 01.10.2015 http://time.com/3650738/mike-brodie-tones-of-dirt-and-bone-photobook/, (20.03.2015)

Brodie. “Někdy volí bezdomovectví kvůli cestování, ale někteří potřebují takovýto život zažít, aby se ve světě otrkali.” Jeho fotografie překračují hranice mezi čistou citlivostí a skutečným hrdinstvím a nelze jednoznačně říci, zda v jeho práci nejde o jistou míru mytologizace. Je toho hodně co obdivovat. Samouk a přirozeně talentovaný Brodie často něco popisuje na základě detailů, např. krk, s největší pravděpodobností chlapce, pokrytý cucfleky (stopami po intenzivním líbání). Jistou dobu bydlel v Nashvillu, kde absolvoval technickou školu, obor automechanik. Fascinace motory v něm neustále sílila během výprav vlaky. Mike zanechal fotografování, aby pracoval jako automechanik v Oaklandu v Kalifornii, kde renovuje svého Dodge RAM z roku 1993.[14]

2.2. Rafał Milach

Rafał Milach se narodil v r. 1978 v Hlivicích. Absolvoval Akademii výtvarného umění v Katovicích, následně Institut tvůrčí fotografie v Opavě, kde v současnosti přednáší. Je členem agentury Azenberger a spoluzakladatelem skupiny Sputnik. Bydlí ve Varšavě. Rafał je fotograf typu “project-based”. Ve své tvorbě se soustředí na transformaci v zemích vzniklých po rozpadu Svazu sovětských socialistických republik a ve východní Evropě. Výsledkem tohoto pozorování jsou fotografické eseje prezentující vliv politických proměn na lidi a jimi obývaná místa, např. "Černé moře betonu" (2009) - Milach se s jinými členy Sputniku vypravil na Ukrajinu dokumentovat změny, které tam probíhaly po "oranžové revoluci" a před Janukovyčovým vítězstvím. Rafał si naplánoval, že projede podél pobřeží Černého moře, zpočátku mělo jít o typický projekt cesty, ale sovětská architektura a všudypřítomný beton přinesly změnu a vznik koncepce koncentrované na moře a beton. Melancholické záběry podávají svědectví o obyvatelích umístěných do postsovětského prostoru a o tom, jak na sebe působí.[15]

14 NOLAN, Joe, *Mike Brodie's Photos Capture People, Places and Time on the Move, 2*9.01.2015, http://burnaway.org/review/mike-brodies-photos-capture-people-places-time-move/ 05.02.2015

15 MAZUR, Adam, *Decydujący ...,* s.186

"V autě s R" je jiný Milachův projekt realizovaný na Islandu. Umělec cestoval po skandinávském ostrově spolu se spisovatelem Huldarem Breiðfjörðem. Jeho fotografie vytvářejí svého druhu památník cesty, který je zároveň velmi subjektivním záznamem výpravy. V tomto projektu se podařilo realizovat zaměření na projekt cestu.[16] Rafał vycházel z předpokladu, že během měsíce není schopen Island dostatečně poznat k tomu, aby ho mohl správně představit. Proto se rozhodl pro okružní jízdu po ostrově a fotografování toho, co ho po cestě zaujme. Výjimečně si na tuto výpravu vzal s sebou šest fotoaparátů, od iPhonu po velkoformátový fotoaparát.[17] Ve výsledku tak vznikly fotografie různých stylů a s různým přístupem k tomu, na co Milach na cestě narazil. S využitím specifik práce s velkým formátem tvořil statické snímky, na kterých převažují portréty obyvatel Islandu, které jsou díky velmi rozptýlenému světlu jemné a portrétované osoby představují klidně. Nejvíce pozornosti přitahuje snímek vyfotografovaných dlaní starší ženy s mnoha prsteny, která nejspíše sedí ve svém oblíbeném křesle.

2.3. Porovnání: Brodie a Milach

Projekty Milacha a Brodieho vznikly ze zcela odlišných důvodů. Přesto, že se vzájemně liší prakticky na všech úrovních, obě se soustředí na absolvované cesty, a řadí se tak mezi „fotografii cesty". Milach vytvořil emocí zbavený, studijní a profesionální projekt. Brodie využil přednosti amatéra a stvořil záznam života, který vedl po několik let, plný energie a intimity. Oba dokonale reprodukují atmosféru týkající se fotografovaného tématu - amerických současných bítníků a chladného klima Islandu. Oba vytvořili něco na způsob cestovního deníku.

16 GRABOWIECKI, Marcin, *„W samochodzie z R" Rafała Milacha – recenzja*, 23.01.2012 http://www.fotopolis.pl/n/14274/w-samochodzie-z-r-rafala-milacha-recenzja/(02.04.2015)
17 Czytelnia Sztuki, *W samochodzie z R*, https://vimeo.com/37171494 (05.04.2015)

Obrázek 4: Mike Brodie, *Hickeys on my neck,* z knihy *Tones of dirt and bone,* 2004-2006

Obrázek 5: Rafał Milach, z knihy *In the car with R, 2010*

3. Cesta v hranicích jednoho státu.

3.1 Rober Frank

Robert Frank, narozen v roce 1924 v Curychu. Pochází ze zámožné židovské rodiny. Fotografovat začal jako únik od obchodního nasměrování rodiny a aby se osamostatnil. Učil se pod dohledem fotografů a grafiků, což se zúročilo v albu "40 Fotos" vydaném v roce 1946. Už v roce 1947 emigroval do USA.[18]

Díky podpoře Edwarda Steichena a Walkera Ewansa, Frank získal Guggenheimovo stipendium - "Toužím vytvořit kompletní obraz Ameriky" - psal v r. 1954 při žádosti o grant na realizaci svého projektu. V létě roku 1955 začala 10 000 mílová cesta po Spojených státech, zpočátku ho na ní doprovázely žena a děti, později cestoval sám, protože tak se mohl spíše věnovat fotografování. Tato velká cesta se završila jednou z nejvýznamnějších fotografických knih v historii. Nejdříve vyšla v Paříži a teprve o několik měsíců později v New Yorku.[19]

"The Americans" se prohlíží jako dokonale poskládané vyprávění nebo pohled z okna pomalu se pohybujícího auta. "Jaká je to báseň!"[20] - napsal v úvodu k albu slavný bítník Jack Kerouac. Fotografoval intuitivně, z blízka, náhodné osoby a situace, neplánoval záběry, neobtěžoval fotografované osoby. Frank jednoduše stiskl spoušť závěrky tehdy, když ho něco rozčílilo, pobavilo, dojalo. Frank fotografoval to, co cítil a co si myslel o lidech potkaných na cestě, kteří se přece lišili od obyvatel Evropy, kterou opustil ve věku 23 let. - Američani se mi zdáli být osamělejší než Evropané - vzpomínal po letech. Z jeho fotografií se skládá velmi deprimující obraz Spojených států poloviny 50. let.[21] A fotografoval všechny mýty a symboly Ameriky, jako je kovboj kouřící doutník během rodea, černošská chůva, přehlídka při příležitosti svátku 4. července, muž s nohami na psacím stole, newyorští Židé, autokino, znuděná hvězda na premiéře

18 CAMPANY, Dawid, The Open Road, New York: Aperture, 2014, ISBN 978-1-59711-240-6, s.42
19 ŁYŻWA-SOKÓŁ, Beata, *Amerykanie po 50 latach,* 04.03.2009 http://wyborcza.pl/1,75475,6340428,Amerykanie_po_50_latach.html (25.04.2015)
20 FRANK, Robert, *The Americans,* New York: Aperture, 1978, ISBN:978-0-8938-1-0337
21 ŁYŻWA-SOKÓŁ, Beata, *Amerykanie po ...*

filmu v Hollywoodu, rodinný piknik a dokonce jako refrén se opakující motiv americké vlajky v oknech soukromých domů, v kancelářích, na přehlídce, v baru. Jeho snímky definitivně vyvrátily mýtus o americkém snu, ukázaly, jakými USA ve skutečnosti byly.[22]

3.2 Tomasz Wiech

Tomasz Wiech se narodil v roce 1979. Studoval politologii na Jagellonské univerzitě v Krakově, aktuálně se věnuje magisterskému studiu na Institutu tvůrčí fotografie v Opavě. Bydlí v Krakově. Wiech od roku 2004 do roku 2010 pracoval jako fotoreportér v "Gazetě Wyborczé", od roku 2010 je na volné noze. Jeho fotografie vyšly v nejdůležitějších polských novinách a časopisech. V jeho práci ho nejvíce zajímá zobrazení proměn v středovýchodní Evropě, obzvláště v Polsku. Fotografoval také cykly v Rumunsku, na Slovensku a na Ukrajině. Jak sám říká, nejraději fotografuje taková místa a situace, kdy se zdánlivě nic neděje. Využívá konvence fotografického dokumentu v jeho různých variantách. Uchyluje se k reportáži a portrétu, pokaždé je upravuje tak, aby nejlépe ukázal nejdůležitější aspekty uchopeného tématu. Mezi jeho nejznámější práce patří cykly: "V Polsku" (2005-2010),"Skawce" (2009), "Park" (2007-2009), "Něco osobního" (2007-2009) a "Nowa Huta" (2008).[23]

Projekt "V Polsku" tvoří fotografie pořízené v období od roku 2005 po celém Polsku. Díky udělení Stipendia Ministra kultury a národního dědictví mohl Wiech strávit více času cestování po Polsku, aby dokončil tento cyklus. Díky dalšímu stipendiu Mladé Polsko Národního centra kultury se mu v roce 2012 podařilo vydat knihu pod matoucím názvem “Polsko. Při hledání diamantů”. Knihu tvoří Wiechovy fotografie a texty Michała Olszewského. Tom rád fotografuje situace na okraji hlavních událostí, rád hledá “diamanty” v šedivé realitě. Fotografie zachycují kulturu na styku dob postkomunismu a současnosti, směs staré a nové architektury, viditelné narůstání amerikanizace společnosti,

22 DURDEN, Mark, *Photography Today*, London: Phaidon, 2014, ISBN: 978-0-7148-4563-0, s.360
23 MAZUR, Adam, *Decydujący ...,* s.338

projevy proudění nových kultur do Polska. Jako příklad může posloužit snímek s tabulí "kebab" uprostřed zasněženého dvorku, pravděpodobně v nějaké malé vesnici. Tyto záběry nám zprostředkovávají časté absurdity polské každodennosti. [24]

Wiechovy fotografie jsou pečlivě oříznuté, načasované, převažují záběry bez přítomnosti lidí, ale velmi silně akcentující jejich činnost. Díky dosti jednoduché fotografii vzniklé během cest Tom nabízí své postřehy a svůj úhel pohledu na současnou situaci v jeho zemi. V knize můžeme obdivovat jeho černý humor, který je zároveň očarován tím, na co naráží, a zároveň je mu z takovéhoto stavu věcí smutno.[25]

3.3. Porovnání: Frank a Wiech

Projekty vyprávějící o dvou zemích. Oba vytvořené díky stipendiím. Díky tomu, že vznikaly v průběhu několika let, získávají širší perspektivu, a jsou schopny pravdivěji prezentovat fotografovanou společnost. Frank se soustředil na fotografie toho, co bylo v americké kultuře představováno s glorifikací. Frankovy snímky jsou z fotografického hlediska průlomové díky jím definovanému antimomentu a jako první zpochybňují zázračnou, propagandistickou ideji amerického snu. Jezdil po městech pracující třídy, fotografoval v barech a na ulicích.

Wiech pořizoval spíše snímky odpovídající zásadě rozhodujícího okamžiku, kompozice je vyvážená, statická. Zato ale Wiech lehce ironicky představuje Polsko tak, jak ho zná a jak ho vidí. Uzpůsobuje se místo, na kterém fotografuje, a snaží se z něj vymačkat jeho esenci.

Na Wiechových fotografiích více vidíme absolvovanou cestou, jsou na nich motoresty u cest, snímky cesty samotné a míst po celém Polsku, které jsou vždy

24 WOLNY, Józef, *W poszukiwaniu diamentów*, „Gość niedzielny" nr 32/2012, s.60

25 BOCHENEK, Dariusz, *Szarość w obiektywie Wiecha*, 06.2013, http://culture.pl/pl/artykul/szarosc-w-obiektywie-wiecha (01.05.2015)

opatřeny popisky. Frankovy snímky vznikly během cestování, ale cesta z nich nevyzařuje, více se soustředí na podstatu společnosti.

Obrázek 6: Robert Frank, z knihy *The Americans*

Obrázek 7: Tomasz Wiech, z knihy *Polska: w poszukiwaniu diamentów*

4. Lokální cesta

4.1 Alec Soth

Alec Soth se narodil v roce 1969 v Minneapolis, stát Minnesota, USA. Člen agentury Magnum. Studoval na Sarah Lawrence College in Bronxville v New Yorku. V mládí byl považován za "nesmělého, až to bolí".[26] I když je zapálený cestovatel, ohraničuje, aby mohl správně interpretovat život a chování obyvatel dané oblasti, své projekty na místa, v jejichž kultuře vyrostl, proto cestuje především po "svém okolí".

“Sleepieng by the Mississippi”, fotografie pro tento pětiletý projekt vznikly během cesty po proudu a proti proudu řeky Mississippi Soth se soustředil na krásu nalezenou v rámci banálních nebo opomíjených situací. Toto zanedbávané prostředí často vybízí k osnování příběhů a spekulací, tak jako rozpadající se konstrukce zachycená na fotografii “Peter’s Houseboat, Winona, Minnesota (2002)”. Dům, který se nachází v prostoru mezi panenským územím pokrytým sněhem, vypadá téměř vylidněně, jen oblečení pověšené na prádelní šňůře naznačuje přítomnost člověka. Soth dokumentuje svá neočekávaná setkání a nabízím nám tímto prostřednictvím lyrický rozdrobený portrét americké říční kultury, příklad toho může být viděn v žertovném portrétu“Charles, Vasa, Minnesota (2002)”. Ukazuje muže v kombinéze a kukle uprostřed ponuré zimní krajiny. Povaha postoje je dána dvěma pečlivě zkonstruovanými modely letadel, které drží. Naznačují snovou povahu portrétovaného.[27]

4.2 Wojciech Sternak

Wojciech Sternak – narodil se v roce 1979. Absolvoval fotografický obor na Umělecké univerzitě v Poznani a kulturologii na Varšavské univerzitě. V roce

26 SHEETS, Hilarie, *Trolling for Strangers to Befriend,31.07.2009,* http://www.nytimes.com/2009/08/02/arts/design/02shee.html?_r=0 (29.02.2015)
27 CAMPANY, Dawid, The Open ..., s.252

2006 vydal první polské album o Pripjati a Černobylu pod názvem "Stín Černobylu". V současnosti je doktorandem na Fakultě mediálních umění a scénografie Akademie výtvarného umění ve Varšavě.[28]

V rámci doktorátu se rozhodl realizovat projekt fotografování Visly, vybral si zajímavou perspektivu, konkrétně sjel Vislu na kanoi od místa, z kterého pramení, po ústí do Baltu. Netypicky si pro začátek cesty zvolil zimu. Protože začínal od úplného počátku, překonal první kilometry trasy tak, že loď táhl za sebou. Plánoval celou trasu urazit za 40 dní, ale čas realizace projektu se natáhl na rok a vznikal s přestávkami. V jeho proběhu musel Sternak změnit dopravní prostředek na kajak, ponton a vlastnoručně vyrobenou loď. Snímky fotografoval středoformátovým analogovým fotoaparátem se čtvercovými záběry. "Mým cílem bylo nejen urazit samotnou vzdálenost - vypráví autor - ale vytvořit vizuální příběh o Polsku viděném od Visly. Pohledy z perspektivy divoké přírody na civilizaci, jíž jsme součástí. Chtěl jsem vytvořit fotografickou situaci, ve které nás bude vzrušovat, jací lidé žijí za povodňovým valem, jestli ještě vůbec existují." [29] Ve výsledku vznikly fotografie zobrazující, na co lze narazit na téměř 1000 km úseku řeky a v jejím okolí. Snímky mají dokumentární charakter, jsou statické, většina vznikla v dobrých, rozptýlených světelných podmínkách, najdeme ale i snímky pořízené na plném slunci, kvůli čemuž trochu ztrácejí na plastičnosti. Wojciechovy fotografie jsou zbaveny lidí, zato je vlastně na každém snímků vysoce patrný vliv člověka na tuto krajinu.

4.3. Porovnání: Soth a Sternak

Oba projekty se soustředí na řeku, představují rozměr lokální cesty zaměřený na geografickou krajinu. Soth si zvolil téma řeky Mississippi. Chtěl prozkoumat, jak vypadá život u jedné z nejcharakterističtějších řek v Spojených státech. Překvapivě podobný plán měl Sternak, s tím rozdílem, že vytvořil

28 http://kulturalna.um.warszawa.pl/osoby,1,6410,Wojciech_Sternak.html?locale=pl_PL (03.03.2015)
29 http://www.fotopolis.pl/n/18544/dopoki-wisla-wystawa-wojciecha-sternaka-w-warszawie/ (04.03.2015)

projekt o královně polských řek, Visle. Soth si zvolil pouze oblast, po které se bude pohybovat, a hledal zajímavosti nejen u samotného říčního koryta. V případě Sternaka sehrál klíčovou roli výběr dopravního prostředku a to, že sjede celou řeku. Výběr automaticky omezil možnosti zkoumání oblastí vzdálenějších od koryta, zato ale umožnil zpřístupnit místa, která by bylo obtížné dosáhnout jiným způsobem. Wojtkův cyklus je oproti Sothovu projektu zbaven lidí. Sternak tak zdůrazňuje vylidnění příbřežních oblastí Visly.

Obrázek 8: Alec Soth, z projektu *Sleepieng by the Mississippi*

Obrázek 9: Wojciech Sternak, z projektu Dopóki. Wisła

 Obrázek 10: Wojciech Sternak, z projektu Dopóki. Wisła

5.Turistika jako cesta.

5.1. Martin Parr

Martin Parr se narodil v roce 1952 v Epsomu, Anglie. O tom, že se stane dokumentárním fotografem, snil už v 14 letech. Jeho dědeček byl fotograf amatér a člen Royal Photographic Society, pod jejímž vlivem se na počátku nacházel i Parr. Studoval fotografii na Polytechnice v Manchesteru, kde tvořil společné projekty s Danielem Medowsem.[30]

Parr je kronikář naší doby. Na první pohled se jeho fotografie mohou zdát zveličené a dokonce groteskní. Motivy, které si vybírá, jsou zvláštní, barvy přehnané a perspektiva netypická. Ve výsledku vznikají originální, zábavné, dostupné a srozumitelné fotografie. Na druhé straně nám bystře ukazuje, jak žijeme, jak se prezentujeme před jinými a čeho si ceníme.

Parrovým tématem je po mnoho let masová kultura, jedním z jejích projevů je chuť zástupů střední třídy podnikat zahraniční cesty. Jeho snímky ukazují jev globální kultury, která vypadá na každém místě na světě stejně. Fotografie prezentují lidi užívající si prosperitu, navštěvující nejvýznamnější místa ve světě, jako je muzeum v Louvru, v němž Parr zachytil dav zírající na obraz Mona Lisa a natahující k němu mobilní telefony, aby zachytil aspoň kousíček slavného plátna a zdokumentoval svou přítomnost na tomto místě. Lidé se na Martinových snímcích stávají vlastními karikaturami s viditelnými prvky kultury jejich země, jako je např. fotografie muže na pláži v plavkách s motivem vlajky Spojených států.[31]

5.2. Przemysław Krzakiewicz

Przymysław Krzakiewicz narozen v roce 1975 v Krakově. Absolvoval Státní vyšší filmovou, televizí a divadelní školu v Lodži. Je členem Svazu

30 http://en.wikipedia.org/wiki/Martin_Parr (16.04.2015)
31 DURDEN, Mark, *Photography ...,* s.122

polských umělců fotografů. Cyklus "Poláci - duben 2005" si získal uznání ve fotografickém prostředí, ocenil ho magazín "Newsweek Polska". V 16 letech debutoval na stránkách časopisu "Tygodnik Powszechny", byl fotografem "Przekroje". V současnosti vede vlastní studio reklamní fotografie.[32]

Projekt “Last minute” vznikal velmi spontánně, Krzekiewiczova matka prohlásila: ”vypadáš bledý, potřebuješ si odpočinout. Najdu ti nějakou nabídku ‘last minute’”[33]. Tak byl Przemek poslán odpočívat, ale vlastně až tak úplně neodpočíval, protože přišel na nápad fotografovat to, co bude zažívat během zájezdu do Turecka. Využil k tomu mobilní telefon, což samozřejmě silně ovlivnilo vizuální vnímání, navíc to posiluje efekt nijakosti výpravy do jiné země. Zábava u bazénu je organizována někým, kdo si nasadil masku Mickey Mouse. Ukazuje selanku odpočinku, ta je ale zatížena jakýmisi neladícími prvky. Zábava spočívající v zasypávání někoho ležícího v písku, tak známá každému, kdo odpočíval na pláži, je praktikována mužem oděným do černého obleku. Téměř všechny fotografie jsou roztřesené a lehce neostré, barvy jsou lehce vybledlé.

5.3. Porovnání: Parr a Krzakiewicz

Projekty pojednávají o cestě, ale o její velmi specifické formě, kterou je turistika. Turistika, která se díky pokroku v dopravě v 21. století stala velmi populární. Jde o jistý druh cesty, nastavený na navštěvování nových míst, poznávání a odpočinek. Podílí se na globalizaci, v současnosti je neoddělitelně zapsána do života lidí ve vysoce rozvinutých zemích, kde se stala synonymem dovolené. Její projevy a všechny druhotné dopady jsou hlavním Parrovým zájmem. Systematicky dokumentuje fenomén, kterým se stala globální turistika. Krzakiewicz ve svém projektu řeší jednu z jejích variant - „last minute a all-inclusive”, zážitky z dané země nám jsou v odpovídajících dávkách poskytovány cestovními kancelářemi v speciálních turistických čtvrtích, které jsou navrženy s

32 http://www.commonground.pl/en/node/4896 (16.04.2015)
33 Last Minute, http://photography.com.pl/node/16 (16.04.2015)

ohledem na západní kulturu a nezávisle na místě, kde se nacházíme. Fotografie nám prezentují, co zažívá osoba odpočívající tímto způsobem, z pozice turisty. Parr systematicky dokumentuje citlivým a zkoumavým okem.

Obrázek 11: Martin Parr

Obrázek 12: Przemysław Krzakiewicz, z projektu *Last Minute*

5.Duševní cesta.

5.1 Paul Fusco

Paul Fusco se narodil v Leominsteru, Massachusetts v roce 1930. Ve věku patnácti let začal fotografovat jako koníček. Během korejské války, mezi lety 1951 a 1953, získal zkušenosti, když pracoval jako fotograf pro spojovací sbor (signal corps) armády Spojených států. Po válce studoval fotoreportáž na Univerzitě v Ohiu, kde v roce 1957 získal titul Bachelor of Fine Arts. Odtud se přestěhoval do New Yorku, aby pracoval jako profesionální fotograf. V roce 1973 se stal členem agentury Magnum. Cestoval po Americe, Evropě, Blízkém východu a po Jižní Asii, kde realizoval různé zakázky.[34]

Projekt "RFK Funreal Train" vytvořil pro potřeby Look Magazine v roce 1968. Fusco dostal za úkol dokumentovat události spojené s pohřbem Roberta F. Kennedyho. K atentátu na něj došlo po projevu týkajícím se výhry v prezidentských primárkách. Běžní obyvatelé USA ho milovali. Jeho tělo převezl na místo pohřbu speciální vlak. Fusco fotografoval zástupy shromážděné u trasy jízdy vlaku, které chtěly složit hold tragicky zesnulému politikovi na jeho poslední cestě. Snímky vznikaly z perspektivy vagonů vlaku. Lidé zvěčnění na fotografiích jsou plni smutku a úcty ke Kennedymu, často jde o rozmazané snímky, což signalizuje, že se vlak nacházel v neustálém pohybu, díky tomuto postupu nabírají na dynamice. Analýza těchto fotografií nám dává pocítit váhu této události a velikost tragédie, která se dotkla mnoha Američanů. Vidíme na nich, že se těšil podpoře lidí mnoha kultur, lidé se modlí, salutují, stojí zde celé rodiny, vlaje mnoho amerických vlajek.[35]

5.2 Renata Dąbrowska

Renata Dąbrowska, narozena v Toruni v r. 1983. Absolventka Státní vyšší filmové, televizní a divadelní školy v Lodži (absolvovala s

34 http://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Fusco_(photographer) (20.04.2015)
35 STEVENSON, James, R.F.K., R.I.P., Revisited, 01.06.2008, http://www.nytimes.com/2008/06/01/magazine/01RFKtext-t.html?_r=0 (21.04.2015)

vyznamenáním).Několikanásobná laureátka polských soutěží novinářské fotografie. Od roku 2005 spolupracuje s pobočkou "Gazety Wyborczej" v Trojměstí. Další periodika: „Duży Format", „Wysokie Obcasy", „Newsweek Polska", „Polityka", „Wprost", „Tygodnik Powszechny", „Gazeta Polska", „Press". Na svém kontě už má také mnoho fotografických výstav, individuálních i kolektivních. Nositelka Stipendia maršálka Pomořanského vojvodství pro tvůrce kultury na rok 2012 a Kulturního stipendia města Gdaňsku v r. 2012.[36]

Renata Dąbrowska ve svém projektu "Setkání na cestě" (Spotkania w drodze) prezentuje fotografie vzniklé během poutě, kterou podnikla na Jasnou Horu. Během této náboženské výpravy fotografovala to, co během poutě uznala za nejdůležitější. Šlo o lidi, které cestou potkala, lidi, kteří často poskytli nocleh, pomáhali, pohostili jídlem a napojili žíznivé. Fotografie pořizovala z perspektivy jdoucí osoby, z cesty. Na žádném snímku nenajdeme samotné poutníky nebo cíl, k němuž směřovali. Dąbrowska si myslí, že nejdůležitější je cesta samotná. Z fotografií vyzařuje velmi pozitivní energie plynoucí z pozitivních reakcí lidí při pohledu na poutníky, mávají a usmívají se.[37]

5.3. Porovnání: Fusco a Dąbrowska

Poutě na kultovní místa lidstvo provázejí po stovky let. Nepochybně jde o cestu, která má ze své definice přinášet změny, vyznačuje se metaforami a vede k spojování cizích lidí. Fusco absolvoval cestu, mající mnohé z vlastností poutě, ale jeho situace byla poněkud jiná. Zvěčňoval lidi skládající hold zesnulému idolu zástupů, kteří se stejně, jako lidé během poutě, spojovali v poslední poctě zemřelému a modlitbě za něj. Dąbrowska se rozhodla sama stát poutníkem a dokumentovat, co bude prožívat. Cestu na místo kultu absolvovala pěšky se všemi nepohodlími poutě tohoto typu. Mnoho kilometrů uražených v proměnlivých povětrnostních podmínkách vedlo k spojení v nesnázích a k jejich

36 http://renatadabrowska.com/o-autorce/ (25.04.2015)
37 ZAWADA, Michał, *Podwójne spojrzenie – pielgrzymka*, „Fotoindex" 2008 nr 003, s.82-83

společnému prožívání. Mohlo to ovlivnit závěr Dąbrowské, že nejdůležitější byli lidé, které potkala, podporující pochodující a tím i samu umělkyni.

Obrázek 13: Paul Fusco, z projektu *RFK Funeral Train*

Obrázek 14: Renata Dąbrowska, z projektu *Spotkania w drodze*

6.Cesta na příkladu válečného fotografa Krzysztof Miller.

„...kdo měl odvahu strávit „sezónu v pekle", riskuje, že se odtamtud nikdy nedostane živý, nebo že vrátí psychicky zmrzačený. Heroická avantgarda francouzské literatury přelomu 19. a 20. století poskytuje nezapomenutelný panteon umělců, kteří nepřežili cestu do pekel" Tak Sontagová popisuje sílu vyvolávající závislost na nebezpečí, která si podmaňuje válečné korespondenty."[38]

Susan Sontag

Krzysztof Miller, nar. v roce 1962. Šestinásobný mistr Polska v skocích do vody z trampolíny a věže. Od roku 1989 fotoreportér "Gazety Wyborcze". V průběhu posledních 25 let fotografoval téměř všechny válečné konflikty ve světě a historické události. V roce 2000 byl porotcem soutěže World Press Photo. Autor knihy "13 válek a jedna. Skutečný příběh válečného reportéra" (13 wojen i jedna. Prawdziwa historia reportera wojennego).[39]

Náhodou začal fotografovat v 80. letech, patřil k tajné organizaci na své univerzitě a měl k dispozici dobrý fotoaparát. Začal dokumentovat jejich akce a časem v sobě objevil potenciál ocitnout se na správném místě a dokázal navázat dobrý kontakt s lidmi, kteří mu pak usnadňovali práci. Jménem Nezávislého studentského sdružení fotografoval Kulatý stůl, později se ocitl v prvním složení redakce Gazety Wyborcze. Díky kontaktům fotografoval velmi mnoho tehdejších událostí, což mu zajistilo plný úvazek v Gazetě Wyborcze. V r. 1989 se přihlásil na fotoreportáž z revoluce v Bukurešti, po této cestě se stal v rozvíjející se redakci člověkem pro úkoly - "někde se něco děje". Tak vstoupil na stezku válečné fotografie. Už déle než 25 let jezdí po světě, vždy tam, kde probíhají konflikty. Miller se vždy snaží dostat co nejblíže, myslí si, že teprve pak lze pořídit dobrou fotografii. Snímky prezentují obrovské měřítko zkázy způsobené konfliktem, na fotografiích často zachycuje důležité vládní budovy, školy a nemocnice v troskách. Lidé na fotografiích se často ukrývají nebo emigrují, aby

38 SONTAG, Susan, *O fotografii*, Kraków: Wydawnictwo Karakter, 2009, ISBN:978-83-927366-5-3, s.48

39 MAZUR, Adam, *Decydujący...*, s.190

nalezli bezpečné místo pro život.[40]

Cestu na příkladu válečné fotografie jsem chtěl představit pouze na základě jednoho fotografa, zdá se mi, že u fotografií tohoto typu se nevyskytují nějaká jasná východiska pro fotografování, která by odlišovala styl fotografa, často se jedná o pouhý proces postprodukce. Při představení tématu na základě jednoho fotografa mám dojem, že se celek týká každého z nich. Nejdůležitější je být v centru dění, být co nejblíže, být první na místě. Motiv cesty se v tomto případě nezdá být důležitý, ale stojí za to zaměřit se na perspektivu, z které se na místě dívají váleční fotografové. Každé navštívené místo se jim pojí především se zlem, strachem a lidským utrpením. Když se vracejí zpět z plnění úkolu, mají problém zorientovat se v realitě zbavené vlastností konfliktu. Takovéto cesty zanechávají své stopy v psychice fotografa a předurčují jeho fotografický pohled.

"Cestováním získávám odstup od svého života."[41]

Krzysztof Miller

Obrázek 15: Krzysztof Miller, *RPA – Johanesburg* 1994

40 KAŁA, Piotr, *Krzysztof Miller: Fotograf wojenny musi być „wariatem"*, http://fotoblogia.pl/6953,krzysztof-miller-fotograf-wojenny-musi-byc-wariatem-wywiad (21.04.2015)

41 KLINKE, Łukasz, *Krzysztof Miller, „Playboy" 2004 nr 5*

7.Cesta představená s pomocí portrétů potkaných lidí.

7.1 Richard Avedon

Richard Avedon se narodil v New Yorku v židovské rodině. Richardovi rodiče byli silně spojeni s oděvním průmyslem. Jeho matka Anna ho nakazila láskou k módě a umění. Avedon začal fotografovat už ve věku 12 let, vstoupil do "young man's hebrew association(ymha) Camera Club". Používal rodinný Kodak Brownie nejen k tomu, aby uspokojil zájem o svět, který ho obklopoval, ale také jako zklidnění od osobního života, jeho otec panoval tvrdou rukou. Jeho první múzou byla mladší sestra, která v mládí trpěla psychickými problémy, nakonec u ní byla zjištěna schizofrenie. Tyto dřívější vlivy módy a rodiny mladého Avedona formovaly a vytyčily cestu jeho kariéry.[42]

Avedon se velmi brzo začal nudit a proto, přesto, že začínal módní fotografií a velmi dobře se v ní našel, neustále něco hledal. Na konec začal jeho zájem směřovat k portrétní fotografii a jako fotograf se slavným jménem začal portrétovat nejdůležitější osoby světa kultury, umění a politiky. Myslel si, že zkoumáním obličeje lidí toho může nejvíce objevit a sdělit o tom, kým jsou. Vytvořil svůj styl, který spočívá ve fotografování osoby zahleděné do objektivu na neutrálním pozadí.[43]

V roce 1979 zahájil největší fotografický projekt na zakázku Amon Carter Museum v texaském Fort Worth, snímky pro projekt vznikaly na západě Spojených států několik let. Projekt nazvaný "In the american west" je sbírkou portrétů obyvatel západu, kteří těžce pracovali, aby přežili. Fotografoval dělníky na farmách a v dolech, na ropných polích, na jatkách, zaměstnance maloměstských kanceláří, návštěvníky maloměstských restaurací, dokonce pozoroval lov na chřestýše. Potkával bezdomovce, tuláky, vězně, pouťové prodejce, cirkusové umělce a kovboje na rodeu. Fotografoval je stejně jako velké celebrity a povýšil tak význam portrétovaných běžných lidí srovnáním jejich

42 http://www.biography.com/people/richard-avedon-9193034#profile (23.05.2015)
43 DURDEN, Mark, *Photography …,* s.79

důležitosti. Během pěti let portrétoval 726 osob, exponoval 17 000 políček 8x10 palců Tri-X Pan. Vznikl překvapivý obraz obyvatel západu, kteří byli fotografováni v pracovních úborech, díky čemuž se toho o nich můžeme velmi mnoho dozvědět.[44]

7.2. Adam Pańczuk

Adam Pańczuk, narozen v roce 1978. Absolvent oboru Fotografie na Akademii výtvarného umění v Poznani. Zpočátku se Pańczuk zajímal o reportážní fotografii, s výrazným smyslem pro humanitu se pohyboval v této oblasti. Po roce 2000 hodně cestoval po Asii a fotografoval: v Indii se soustředil na rikši pracující v ulicích Dillí (2000), v Bangkoku dokumentoval život thajských prostitutek (2001), v Kambodži pozoroval život mnichů v chrámu Angkor Vat (2002) a v Pákistánu vznikla jeho reportáž o nelegálních zbrojních továrnách (2003).[45]

V roce 2005 začal Pańczuk systematicky dokumentovat polský venkov. "Chtěl jsem ukázat venkov, jeho běžný život těsně po vstupu Polska do Evropské unie" – říká. Za oblast fotograficko-etnografického průzkumu si zvolil rodný kraj. V letech 2005-2006 zrealizoval cyklus černobílých fotografií "V rytmu země" (W rytmie ziemi) vyprávějící o životě v malých vesnicích na Lubelsku. Ve stejnou dobu fotografoval ve vesnici Lubenka herce-ochotníky rituálního divadla Czeladońka, kteří během dne pracují na poli a po večerech se připravují na vystoupení. Takto Pańczuk přešel od fotografování každodennosti venkova k portrétování jeho obyvatel. Nejvýmluvnějším příkladem této změny je cyklus portrétů "Karczeby" (2008–2009). "Byla to společná zábava, společný proces vymýšlení rekvizit, míst, na nichž portrét vznikal" – říká v rozhovoru s Mariuszem Śledziem. Tento v Polsku i v zahraničí mnohokrát oceněný cyklus fotografií svůj název čerpal z chachłackého nářečí (směs polštiny a běloruštiny).

44 KOZLOFF, Max, *Richard Avedon's 'In teh American west',* 24.01.2011, http://www.americansuburbx.com/2011/01/richard-avedon-richard-avedons-in.html (23.05.2015)
45 MAZUR, Adam, *Decydujący...*, s.218

"«Karczeb» je pařez s kořenem spočívajícím hluboko v zemi po pokácení stromu" – vysvětluje autor, jehož záměrem bylo zachytit do minulosti odcházející pouta, která pojí člověka s přírodou. Pańczukovy černobílé fotografie na analog se z dokumentárních snímků nepostřehnutelně stávají tvůrčími, dokonce symbolickými fotografiemi. Podobný přístup lze pozorovat v cyklu portrétů "Hidden people" (2011), realizovaném společně se spisovatelem Sindrim Freyssonem, který zobrazuje obyvatele Islandu prizmatem jejich víry v elfy. V těchto dvou sériích umělec využívá portrét k účelu popisu míst a událostí.[46]

7.3. Porovnání: Avedon a Pańczuk

Avedonův projekt realizovaný s rozmachem byl trochu určitou formou jeho hledání. Měl možnost odpočinout si od komerční fotografie a soustředit se na portréty běžných lidí. Tyto cesty na západ poněkud změnily jeho pohled na dělnickou třídu, kterou zvěčnil dokonalým, nadčasovým způsobem. Pańczuk na rozdíl od Avedona místo čistého, „studijního“ portrétu tvořil portréty s inscenovanými prvky, s jejichž výběrem mu pomáhaly jím fotografované osoby. Avedon vytvořil více objektivně dokumentární projekt, u Pańczuka sehrávalo velkou roli prizma jeho zkušeností s polským venkovem. Klíčové bylo jeho východisko, chtěl ukázat vazby spojující člověka s přírodou. U Avedonova projektu nejsme schopni určit, kde se v daný okamžik nacházel, a přesto, že projel velmi rozlehlou oblast Spojených států, vidíme na fotografiích bílé pozadí. Pańczuk své portrétované osoby komponoval do klasické krajiny vesnice. V projektu z Islandu využívá krásnou krajinu jako zdůraznění pohádkovosti tématu, který fotografuje.

46 MAZUR, Adam, *Decydujący...*, s.218

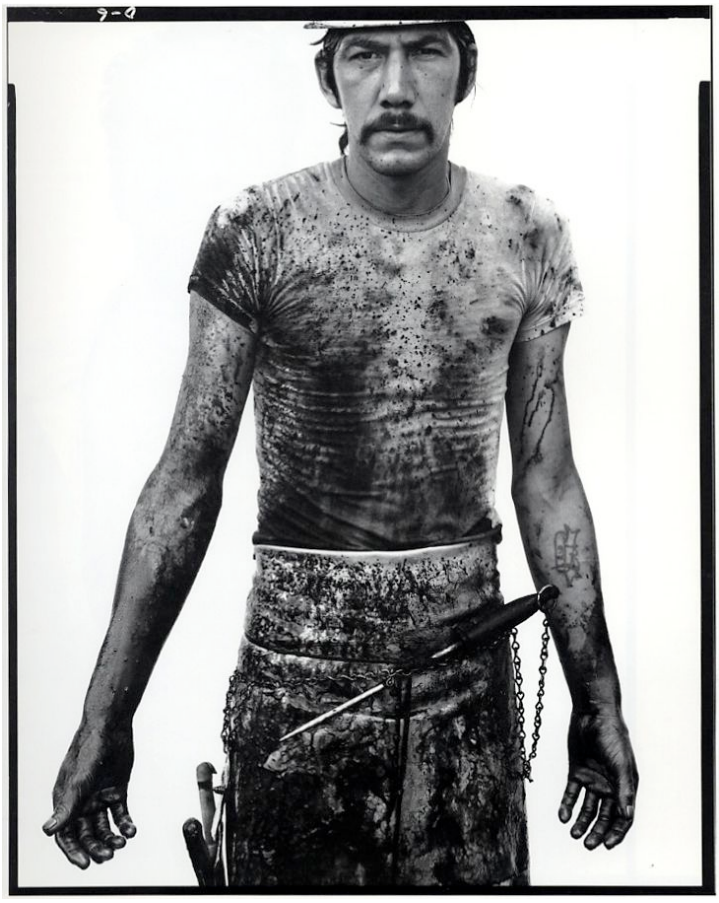

Obrázek 16: Richard Avedon, Nebraska 1979

Obrázek 17: Adam Pańczuk, z projektu Karczeby

8. Cesta do minulosti

8.1. Chriastian Patterson.

Christian Patterson, narozen v roce 1972 ve Fond du Lac, Wisconsin, USA. V roce 2002 se Patterson přestěhoval z Brooklynu v New Yorku do Memphisu v Tennessee, aby pracoval s Williamem Egglestonem. V roce 2005 Patterson dokončil svůj první "sound affects". V roce 2013 získal Guggenheimovo stipendium.[47]

"Redheaded Peckerwood", projekt realizovaný v letech 2005-2011, je inspirován tragickými zločiny, které v 50. letech spáchali 19letý Charles Starkweather a 14 letá Caril Ann Fugate, kteří zabili deset osob, včetně Cariliny rodiny. Vraždili tři dny během útěku napříč Nebraskou do Douglasu ve Wyomingu. Obrazy zaznamenávající ústřední místa a věci z tohoto příběhu zastupují koncepce inspirované událostmi a zachycují momenty odhalené na cestě. Po technologické stránce fotografie v sobě spojují techniku reportáže, fotografie soudních techniků, rekonstrukce a dokumentární fotografie krajiny. V konceptuální rovině Redheded Packerwood využívá a úmyslně si hraje s už existujícím archivem důkazů, cíleně míchá fakta s fikcí, minulost a současnost, mýtus a realitu, rozvíjí a znovu představuje některá fakta a teorie obklopující tuto událost. Ačkoliv jsou fotografie hlavní součástí této práce, doplňují je dokumenty a objekty, které patřily vrahům a jejich obětem, včetně map, básní, dopisu s přiznáním se k vině a různých jiných předmětů.[48]

8.2.Marcin Grabowiecki

Marcin Grabowiecki. Narodil se v roce 1979 v Bytomi. Absolvent Institutu Tvůrčí Fotografie v Opavě, Česká republika, studoval kulturní animaci v Opolí (2003) a televizně filmovou produkci na Fakultě rozhlasu a televize

47 http://en.wikipedia.org/wiki/Christian_Patterson (02.05.2015)
48 *Christian Patterson talks aboout Redheaded Peckerwood*, https://www.youtube.com/watch?v=VEREs7PRcik (02.05.2015)

Slezské univerzity v Katovicích (2002). Stipendista maršálka Slezského vojvodství v oblasti kultury (2009) a ministra kultury a národního dědictví (2010).[49]

"Babí léto" je projekt zpracovaný s myšlenkou na jeho publikování v knižní podobě. Projekt se skládá z fotografií pocházejících z Marcinových rodinných archivů. Práce byla oceněna během první soutěže o návrh fotografické knihy pořádaný Čítárnou umění v Hlivicích, kterou Marcin vyhrál, a jako odměna cena skutečně vyšla. Práce vychází z archivu zahrnujícího léta 1928-1990, týká se dovolených rodiny a osob spojených s příbuznými, v knize ale nenajdeme ani jednu umělcovu fotografii. V souvislosti s tím, že fotografie vznikaly během mnoha let, se kniha může zdát chaotická, barevné fotografie se míchají s černobílými, ty technicky v pořádku se špinavými, zničenými fotografiemi. Navíc se objevují objekty, jako je gumička, diák v rámečku nebo celá filmová políčka včetně perforace. Autor navíc rezignoval na chronologický klíč. Z textu autora se dozvídáme, že kromě nostalgických vzpomínek z prázdnin ho zajímá také běh času, problém paměti, včetně paměti fotografického materiálu, který s plynutím let podléhá procesu stárnutí.[50]

> "je to kniha o křehkosti, jak fotografického materiálu, tak i lidské podstaty. Je to příběh o pomíjivosti, tesknotě po končícím létu, které se nepostřehnutelně mění v raný podzim - babí léto…"
>
> Marcin Grabowiecki

8.3. Porovnání: Patterson a Grabowiecki

Oba projekty se soustředí na události z minulosti, přistupují k nim ale velmi odlišně. Na Pattersonově příkladu vidíme využití cesty v čase, návrat k událostem před několika desetiletími, zastoupeno je ale i téma fyzické cesty. Vydává se po stopách mladistvých vrahů, na základě důkazů a výpovědí vytváří

49 *Babie Lato*, http://www.czytelniasztuki.pl/?p=2074 (02.05.2015)
50 WIŚNIEWSKI, Patryk, *Marcin Grabowiecki „Babie Lato" - recenzja*, http://www.fotopolis.pl/n/17251/marcin-grabowiecki-babie-lato-recenzja/

svou fotografickou verzi události. Grabowiecki ve svém projektu klade důraz na minulost a čas, který uplynul od vzniku snímků. Zdůrazňuje motiv pomíjivosti a prchavosti selanky, kterou vidíme na fotografiích. Lidé na nich jsou v současnosti o hodně starší, někteří už možná nežijí. Společným jmenovatelem obou projektů je přefotografování fyzických prvků, jako jsou předměty. Duševní cestování do minulosti je vnitřní zkušenost. Uvědomujeme si svou smrtelnost, vidíme chronologii života.

Obrázek 18: Christian Patterson, z knihy *Redheaded Packerwood*

Obrázek 19: Marcin Grabowiecki, z knihy *Babie Lato*

9.Cesta bez cesty.

9.1. Doug Rickard.

Doug Rickard. Američan narozený v roce 1968. Studoval sociologii na Univerzitě California v San Diegu. Své vzdělání využil k tvorbě teoretického podkladu při hledání pro jeho sérii "A New American Picture", v níž se soustředil na místa v Spojených státech, na kterých panuje vysoká nezaměstnanost a existuje jen malá perspektiva dosažení vzdělání.[51] V tomto projektu využil možnosti virtuálního cestování, jak to umožňuje Google Street View. V této databázi můžeme nalézt zmapovanou a vyfotografovanou každou ulici v USA. Analyzoval snímky Google Maps, zkomponoval je na svém monitoru, následně je vyfotografoval s pomocí digitálního fotoaparátu. Získané fotografie podrobil retuši, kdy odstranil vodoznaky, a ořízl je na panoramatický formát, čímž proporcemi navázal na 35 mm fotografický film. Jeho práce poskytla překvapivou a svěží perspektivu americké pouliční fotografii. Díky tomu, že snímky pořizoval speciální fotoaparát umístěný na autě Google, jsou osoby zachyceny bez speciálních póz zaujatých pro fotografii, pouze netečně sledující zajímavě vypadající objekt. Snímky se skládají ze záběrů předměstí a lidí, kteří je obývají. Obrazy jsou depresivní a statické.[52]

9.2. Bogusław Madej

Bogusław Madej má 52 let, 30 let se zajímá o fotografii, ale teprve nyní debutuje. Získal si uznání kritiků a hlavní cenu během přehlídky portfólia Měsíce fotografie v Krakově 2014. V roce 2012 se po dlouhé přestávce ve fotografování rozhodl zahájit studium na Akademii fotografie, kde realizoval "SP9DGO" pod vedením Michała Łuczaka.[53]

51 RICKARD, Doug, *Doug Rickard,* London: Koenig Books, 2012, ISBN: 978-3-86335-209-7, s.142
52 INDRISEK, Scott, *Doug Rickard Samples YouTube's Chorus*, 06.01.2015, http://www.blouinartinfo.com/news/story/1071247/doug-rickard-samples-youtubes-chorus#
53 GOLONKO, Tomasz, http://natemat.pl/106599,pan-bogus-najwiekszy-zwyciezca-miesiaca-fotografii-w-krakowie (15.03.2015)

Projekt "SP9DGO" tvoří historie dobrodružství Madejova přítele s radioamatérstvím v sedmdesátých letech, vyprávěná s pomocí předmětů, které patřily autorovu příteli, působícímu ve světě krátkovlnné komunikace pod titulním pseudonymem SP9DGO. Na další úrovni to je také příběh o snech, o cestách do dalekých zemí v době železné opony. Celek se představuje s pomocí přefocených pohlednic se snímky pořízenými osobami, s nimiž došlo k navázání spojení, a také fotografie součástek používaných ke stavbě krátkovlnných rádií.[54]

9.3. Porovnání: Rickard a Madej

Projekty cest vykonaných bez přemisťování se. Madej vyprávěl příběh o snech a o snaze k jejich realizaci s pomocí reprodukcí a fotografování předmětů jako objektů. Rickard využil nový nástroj, který přinesl jedinečné možnosti cestovat na obrazovce počítače. Používání Google Street View začalo být v posledních letech velmi oblíbené, vzniklo mnoho projektů. Lidé, kteří sní o nějakém místě, se na něj nyní mohou vypravit s pomocí tohoto nástroje, poznat místa, která snad jednou navštíví i fyzicky. Ovšem Rickard ho využil k vytvoření obrazu chudinských čtvrtí v USA. Nástroj se k tomu ideálně hodil a předurčil celý pracovní proces. Když mluvíme o cestování bez pohybování se, Madej svou práci založil na archivech. V době, kdy byly populární radiostanice, dostávali lidé pohlednice z míst, s kterými navázali kontakt, a představovali si, jaké to tam je. Vlastnili fyzický suvenýr z místa, v němž nebyli, ale jistým způsobem s ním byli spojeni. Příklady těchto projektů ukazují, jak rozvoj technologií ovlivnil vnímání cest a jak se během let měnil.

54 SURAL, Agnieszka, *Bogusław Madej: O spełnieniu marzeń pomimo wszystko*, 23.06.2014, http://culture.pl/pl/artykul/boguslaw-madej-o-spelnianiu-marzen-pomimo-wszystko-wywiad (15.03.2015)

Obrázek 20: Doug Rickard, z projektu *A New American Picture*

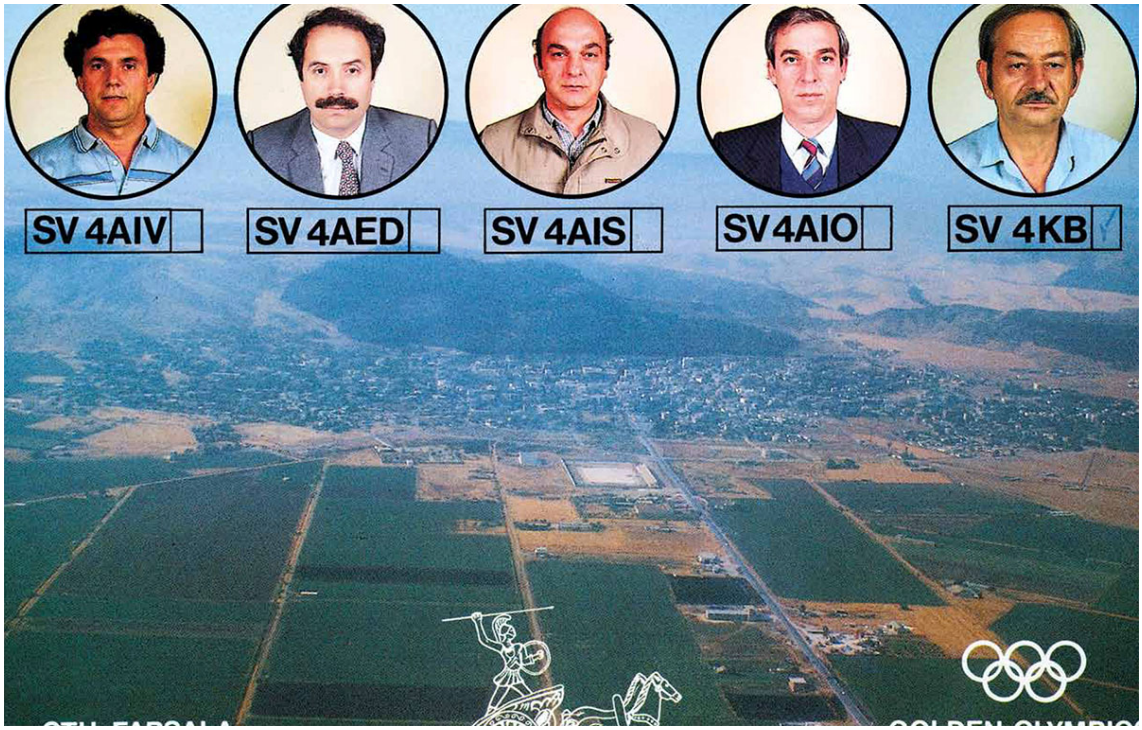

Obrázek 21: Bogusław Madej, z projektu SP9DGO

Závěr

Cílem této práce bylo analyzovat fotografické projekty z úhlu pohledu cest, jejich vlivu na tvůrčí proces a výsledný efekt. Problematika představená v této práci nevyčerpává problematiku spojenou s tématem cesty v polské současné fotografii v úplnosti, ale pomáhá kategorizovat její typy. Během práce na motivu cesty jsem prohledal a analyzoval velmi mnoho potencionálních projektů. Může nás napadnout, že cesta je spojená téměř s každým fotografickým projektem. V mnoha případech tomu tak skutečně je, vybral jsem si proto takové projekty, v nichž jsou cestovatelské motivy patrné. Na základě těchto projektů lze prohlásit, že samo absolvování cesty ovlivňuje to, jak fotografujeme, nejen s ohledem na to, co se na fotografiích nachází, ale především dokáže změnit přístup k tématu. Snažil jsem se citlivě popsat životní příběhy autorů, které někdy samy zobrazují, jak se umělec od cesty k cestě vyvíjel. Na uvedených příkladech jsou vidět rozdíly plynoucí z materiálních podmínek rodiny a měnící se doby.

Toto téma jsem si zvolil s ohledem na časté přemýšlení o cestování, které mě provází od dětství. Analyzování tohoto tématu mi pomůže při práci na vlastních projektech. Podařilo se mi dostat k materiálům, které mi silně osvětlily aspekty některých projektů a přiblížily život autorů. Cesta nám pomáhá soustředit se na prožívání, a pokud ji konáme sami, umožňuje proniknout do hloubi sama sebe.

„V podstatě věci mění fotoaparát každého člověka
v turistu cestujícího po realitě jiných lidí
a nakonec také po té vlastní.”

Susan Sontag

Literatura

Publikace:

1. PODEMSKI, Krzysztof, *Socjologia podróży*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2005 ISBN 83-232-1507-3
2. KOUDELKA, Joseph, *The exiles,* Londyn: Thames & Hudson Ltd*,* 1988
3. MAZUR, Adam, *Decydujący moment,* Kraków: Wydawnictwo Karakter, 2012, s.234, ISBN 978-83-62376-20-9
4. CAMPANY, Dawid, *The Open Road*, New York: Aperture, 2014, ISBN 978-1-59711-240-6
5. RANK, Robert, *The Americans,* New York: Aperture, 1978, ISBN:978-0-8938-1-0337
6. DURDEN, Mark, *Photography Today*, London: Phaidon, 2014, ISBN: 978-0-7148-4563-0
7. WOLNY, Józef, *W poszukiwaniu diamentów*, „Gość niedzielny" nr 32/2012
8. ZAWADA, Michał, *Podwójne spojrzenie – pielgrzymka*, „Fotoindex" 2008 nr 003
9. SONTAG, Susan, *O fotografii*, Kraków: Wydawnictwo Karakter, 2009 ISBN:978-83-927366-53
10. KLINKE, Łukasz, *Krzysztof Miller, „Playboy" 2004 nr 5*
11. *RICKARD, Doug, Doug Rickard,* London: Koenig Books, 2012, ISBN: 978-3-86335-209-7
12. ROSENBLUM, Naomi, *Historia Fotografii Światowej,* Bielsko-Biała: Wydawnictwo Baturo, 2005, ISBN:83-910302-8-8
13. BARTHES, Roland, *Światło obrazu. Uwagi o Fotografii,*Warszawa: Wydawnictwo Aletheia, 2008, ISBN:978-83-62858-12-5
14. SOULAGES, Francois, *Estetyka Fotografii,* Kraków: Towaszystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2007, ISBN:97883-242-0668-1
15. GALASSI, Peter, *Robert Frank in America,* Göttingen: Steidl, 2014, ISBN: 978-3-86930-735-0

Internetové stránky:

1. https://www.theguardian.com/
2. http://www.japancamerahunter.com/
3. http://erickimphotography.com/
4. http://www.this-place.org/
5. http://www.kawamagazyn.pl/
6. http://bartpogoda.net/
7. http://digitalcamerapolska.pl/
8. http://cnnphotos.blogs.cnn.com/
9. http://time.com/
10. http://burnaway.org/

11. http://www.fotopolis.pl/
12. https://vimeo.com/
13. http://wyborcza.pl/
14. http://culture.pl/
15. http://www.nytimes.com/
16. http://kulturalna.um.warszawa.pl/
17. http://en.wikipedia.org/
18. http://www.commonground.pl/
19. http://photography.com.pl/
20. http://renatadabrowska.com/
21. http://fotoblogia.pl/
22. http://www.biography.com/
23. http://www.americansuburbx.com/
24. http://www.czytelniasztuki.pl/
25. http://www.blouinartinfo.com/
26. http://natemat.pl/

Jmenný rejstřík

Avedon Richard – 38, 40, 41
Breiðfjörð Huldar - 20
Brodie Mike – 18, 19, 20, 21
Clifford James – 9
Dąbrowska Renata – 33, 34, 35
Eggleston William - 42
Evans Walker - 22
Farova Anna - 12
Frank Robert – 22, 24, 25
Freidrich David Caspar – 9,11
Fugate Caril Ann - 42
Fusco Paul – 33, 34, 35
Grabowiecki Marcin – 42, 43, 44
Kerouac Jack – 8, 22
Koudelka Joseph – 12, 16, 17
Krzakiewicz Przemysław – 30, 31, 32
Łuczak Michał - 45
Madej Bogusław – 45, 46, 47
Medows Daniel - 30

Milach Rafał – 19, 20, 21
Miller Krzysztof – 36, 37
Miłosz Czesław – 13
Olszewski Michał - 23
Pańczuk Adam – 39, 40, 41
Parr Martin – 30, 31, 32
Patterson Christian – 42, 43, 44
Pogoda Bart – 14, 16, 17
Rickard Doug – 45, 46, 47
Sontag Susan – 36, 49
Soth Alec – 26, 27, 28
Starkweather Charles- 42
Steichen Edward – 22
Sternak Wojciech – 26, 27, 29
Wiech Tomasz – 23, 24, 25